

# ภูมิวิลาสินี : เครื่องเตือนใจให้สังคมอยู่ในพุทธโอวาท

BHUMIVILASINI : THE REMINDER OF SOCIETY

IN BUDDHIST TEACHINGS

พระกฤษณ ปัญญาวิชโร (กาแก้วมิตรमार)

ภักขิตลา น้อยเจริญ

คิด วรณดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

## บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคัมภีร์ภูมิวิลาสินี ว่าสามารถเป็นเครื่องเตือนใจให้สังคมอยู่ในพุทธโอวาทได้หรือไม่อย่างไร ผลการศึกษาพบว่า คัมภีร์ภูมิวิลาสินีสามารถเป็นเครื่องเตือนใจให้สังคมอยู่ในพุทธโอวาทได้จริง เพราะคัมภีร์ภูมิวิลาสินี สอนให้รับรู้ถึงผลกรรมที่ได้กระทำแล้ว ภูมิวิลาสินี ที่มนุษย์ได้รับมาจากผลกรรมเก่าทั้งสิ้น หากสามารถนำความรู้นี้ไปปรับใช้ในสังคม ก็จะส่งผลให้สังคมนั้นประสบแต่ความสุขความเจริญ ยิ่งประชาชนระลึกถึงพุทธโอวาท 3 ด้วยการทำดี ไม่ทำชั่ว ทำจิตให้บริสุทธิ์ ก็จะทำให้สังคมมีคุณธรรมจริยธรรมมากขึ้น ดังนั้น การปฏิบัติตนให้อยู่ในเบญจศีล เบญจธรรม จักทำให้เกิดมงคลแก่ชีวิต การสำนึกในบุญคุณของบิดามารดา ก็จักทำให้ชีวิตรุ่งเรืองมากขึ้น และการให้ทาน การรักษาศีลภาวนา ก็จักทำให้หลุดพ้นจากวัฏสงสารและให้ไปสู่ปรินิพพานได้ในที่สุด

**คำสำคัญ:** ภูมิวิลาสินี, เครื่องเตือนใจ, สังคม, พุทธโอวาท, นิพพาน

## Abstract

The purpose of this article is to study Bhumivilasini scripture, whether it can be a reminder to the Buddhism society. The study found that Bhumivilasini scripture can be a real reminder to the society in Buddhist teachings because Bhumivilasini informed us absorbing the result of Karma. If this knowledge can apply to society, it will lead to both happiness and

prosperity. The more people remember Buddhist teachings 3 by doing good, do not do any evil, do pure spirituality. The more people are moral and ethical. Therefore, the practice of being in 5 Sila and 5 Dhamma will create auspicious life. Appreciation of parents will make life more prosperous. The provision of blessing will be able to escape from the cycle of rebirth and eventually go to Nibbana.

**Keywords:** Bhummivilasini, Reminder, Society, Buddhist Teachings, Nibbana

## บทนำ

คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีมากมาย แต่สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงนำมาให้สติคนทั่วไปกล่าวถึงทุกข์และการพ้นทุกข์เป็นสำคัญ เพราะพระองค์เป็นสัพพัญญูรู้แจ้งในทุกสรรพสิ่ง เปรียบได้กับปริมาณใบไม้ในป่าใหญ่ แต่ความรู้ที่นำมาสอนมีเพียงหยิบมือเดียว ที่ผ่านมานุษยมีความทุกข์เพราะอวิชชา ที่ทำให้มีติดบอดทางความคิด มีสติแก้ไขปัญหาน้อย ปัญญาที่จะคัดกรองความถูกต้องจึงไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงลุ่มหลงกับสิ่งเร้าทั้ง 3 ได้ง่าย คือ โลก โกรธ หลง ทำให้มนุษย์ขาดความเข้าใจในเรื่องทุกข์ ไม่โยนิโสมนสิการด้วยปัญญา และไม่รู้จักวิธีสัพพัญญูทราบข้อเท็จจริง แม้บางครั้งจะเข้าใจว่าสัตว์โลกต้องเป็นไปตามกฎแห่งกรรม แต่การเลือกใช้หลักธรรมในพุทธศาสนายังไม่เหมาะเท่าใดนัก หลายคนยังใจอ่อน คล้อยตามกิเลสตัณหาพากันไป ด้วยความประมาทในชีวิตเช่นนี้ จึงก่อเกิดความทุกข์ทั้งในอดีตชาติ ปัจจุบันชาติ และอนาคตชาติ จนกว่าจะเข้าถึงพุทธโอวาทที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า

ดังนั้น หลักธรรมคำสั่งสอนจึงจำเป็นสูงสุดในชีวิตดุจจิตวิญญาณของมนุษย์ หลักพุทธโอวาทจึงมีความสำคัญดุจเข็มทิศของการดำรงชีวิต เพราะพระธรรมคำสั่งสอนสามารถเป็นเครื่องเตือนใจให้อยู่ในกรอบของการทำดี ไม่ทำชั่ว และทำจิตให้บริสุทธิ์อยู่เสมอ เพื่อชีวิตจะเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทั้งด้านวัตถุและจิตใจ แต่ก่อนจะทำเช่นนั้น จุดเริ่มต้นก็คือการรู้จักระงับความโลภของตนลงพลางก่อน แล้วค่อยเริ่มต้นทำตามโอวาทธรรมของพระสัพพัญญูเจ้า โดยเฉพาะในคัมภีร์ภูมิวิลาสินีที่สอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ชาวพุทธพึงยึดปฏิบัติ ราวกับมีเครื่องเตือนใจให้อยู่ในพุทธโอวาท เพราะเมื่อจิตเศร้าหมอง ทุกคติเป็นอันได้หวัง แต่เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สติเป็นอันหวังได้

บทความนี้เป็นบทความวิชาการ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคัมภีร์ภูมิวิลาสินีว่า จะสามารถเครื่องเตือนใจให้สังคมดำรงอยู่ในพุทธโอวาทได้มากน้อยแค่ไหน โดยใช้สำนวนแบบ พรรณนาโวหาร บทความนี้มีคำสำคัญที่ใช้ 5 คำ คือ คำว่า ภูมิวิลาสินี หมายถึง ภาพภูมิต่างๆ พร้อมทั้งแสดงข้อปฏิบัติที่ทำให้ไปเกิดในภพภูมินั้นๆ คำว่า เครื่องเตือนใจ หมายถึง สิ่งสะกิดใจ ให้ระลึกถึงชาติภูมิของตนว่าสามารถทำความดีได้มากน้อยเพียงใด คำว่า สังคม หมายถึง สถานที่ที่ผู้คนมาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน และมีเป้าหมายเดียวกัน ในที่นี้หมายถึงสังคมที่ นับถือพระพุทธศาสนา หรือสังคมอื่นที่เปิดใจเรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า คำว่า พุทธโอวาท หมายถึง หลักธรรมที่เป็นหัวใจในทางพระพุทธศาสนา 3 ประการ ได้แก่ ทำดี เว้นชั่ว และหมั่นฝึกจิตให้บริสุทธิ์ และคำว่า นิพพาน หมายถึง การไม่มีเครื่องร้อยรัด เป็นการดับสนิท แห่งกิเลสและกองทุกข์ เป็นโลกุตระสูงสุดในศาสนาพุทธ

### วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

พระมหาปรม โสภาโส (ทองคำ) ได้ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาชาวพุทธไทยในปัจจุบัน พบว่า ความเชื่อในสังคมสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนทุกยุคทุกสมัยมาจน ปัจจุบัน ส่งผลให้มีคติความเชื่อในการดำเนินชีวิตประจำวัน จนกลายมาเป็นภูมิปัญญาและ ประเพณีวัฒนธรรมสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน มีคัมภีร์พระไตรปิฎกจำนวนมาก ที่กล่าวถึงเรื่องของ ศรัทธา เช่น ในอังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ 23 ได้กล่าวถึงสัทธาสัมปทา ในอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ 21 ได้กล่าวถึง สมสัทธา ในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ 22 ได้กล่าวถึงศรัทธาความเชื่อที่ยึดมั่นในหลักการกระทำดี ในคัมภีร์อื่นที่ได้แสดงความคิดความเชื่อของชนชั้นต่างๆ เช่น คัมภีร์มิลินทปัญหาได้พูดถึง ศรัทธาว่า มีลักษณะทำจิตให้ผ่องใสและมีลักษณะจงใจ ในคัมภีร์ภูมิวิลาสินีได้พูดถึงความคิด ความเชื่อเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด นรกสวรรค์และเทวดา เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยยัง วิเคราะห์ว่า แม้ว่ากลุ่มชนจะมีความคิดความเชื่อแตกต่างกัน แต่ก็มีกรรมสมผสานกันจนแทบ จะแยกกันไม่ออก เพราะเรื่องของความเชื่อแบบพุทธศาสตร์แตกต่างจากไสยศาสตร์แค่นั้นนั้น ก็สรุปลงได้ตรงที่ “ปัญญา” นั่นเอง (พระมหาปรม โสภาโส (ทองคำ), 2541)

พร เสวิกุล ได้วิเคราะห์ถึงการชนะคนชั่วด้วยสำนวนที่ว่า “ตาต่อตา ฟันต่อฟัน” หรือ “ลูกผู้ชาย สิบปล้ำแข้งก็ยังไม่สาย” ซึ่งเป็นสำนวนที่เป็นเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท

อาฆาตจองเวรกันไม่รู้จักจบ การที่มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่บนโลกใบนี้ โดยไม่เจอกับพวกคนพาล เป็นเรื่องที่ยาก หรือหากไม่ไปมีส่วนเกี่ยวข้อง ก็อาจถูกเบียดเบียนในทางใดก็ทางหนึ่ง หากมนุษย์ยังยึดคติแก้แค้นที่ว่า “หนึ่งก่อนอิฐมา ก็ปาสองก้อนอิฐกลับไป” จะเป็นการก่อเวรภัยที่ไม่รู้สิ้น และจะทำให้มนุษย์หลุดออกจากเส้นทางแห่งความดี จนที่สุดก็อาจกลายเป็นพวกเดียวกันกับคนพาลก็ได้ แต่ควรปฏิบัติตามธรรมะแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อสะสมเป็นตะบารมีที่จะป้องกันระงับภัย ดังคำว่า “ชนะคนชั่วด้วยความดี” (พร เสวิกุล, 2556)

เสฐียรพงษ์ วรรณปก กล่าวว่า ผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนามักคุ้นเคยกับคำ 3 คำ คือ “กรรม” “นรก” และ “สวรรค์” นอกจากนี้ยังมีคำว่า “สังสารวัฏ” และ “ชาติก่อน-ชาติหน้า” เพราะคำเหล่านี้เป็นคำสอนหลักของพระพุทธศาสนา แต่ก็เกือบทั้งหมดมักมีความสงสัยเกี่ยวกับการนำไปปฏิบัติ เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นนามธรรมที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า เป็นสิ่ง “เหนือสามัญวิสัย” ที่ปุถุชนคนธรรมดาจะสัมผัสได้ เสฐียรพงษ์วิเคราะห์ว่า การเริ่มต้นจากความสงสัยดังกล่าว อาจนำไปสู่ความสับสนทางความคิด เพราะมนุษย์คิดแบบนานาจิตตัง หากได้หลงผิดคิดผิด เชื่อในสิ่งที่คิดแล้ว กว่าจะกลับมาเชื่อในครรลองคลองธรรม ก็ไม่ใช่เรื่องง่าย หรือบางคนอาจปักใจเชื่อเช่นนั้นไปแล้วก็ได้ นั่นมีสาเหตุจากบุคคลไปตีค่าของคำว่า “ดี” และ “ชั่ว” เป็นวัตถุสิ่งของนั่นเอง ฉะนั้น จึงเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่าที่จะต้องร่วมกันเผยแผ่พุทธโอวาทที่ถูกต้อง เพื่อให้มนุษย์อยู่ในเส้นทางแห่งนิพพานอย่างถาวรแน่นอน (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2558)

### คัมภีร์ภูมิวิลาสินีโดยสังเขป

หนังสือภูมิวิลาสินี เขียนโดยพระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ. 9) เจ้าอาวาสวัดยานนาวาได้เรียบเรียงไว้อย่างสวยงาม เป็นหนังสือทรงคุณค่าทางพระพุทธศาสนาอีกเล่มหนึ่ง พระพรหมโมลีได้บอกกล่าวถึงเรื่องราวของภูมิต่างๆ ตั้งแต่รกภูมิ เปตภูมิ เดรัจฉานภูมิ มนุษย์โลก สวรรค์และพรหมในแต่ละชั้น โดยบอกถึงเหตุปัจจัยให้ได้ไปเกิดในภูมินั้นๆ สภาพของแต่ละภูมิอย่างละเอียด ในแต่ละบทยังแฝงไว้ด้วยพระธรรมคำสอนอย่างต่อเนื่องมากมาย มีเรื่องราวในสมัยพุทธกาลที่น่าเรียนรู้จดจำและนำมาคิด ซึ่งจะอธิบายโดยสังเขป ดังนี้

**1. นิรยภูมิ หรือ โลกนรก** หมายถึง โลกที่เต็มไปด้วยความทุกข์ล้วนๆ ปราศจากความสุขโดยสิ้นเชิง เป็นภูมิที่ตั้งซ้อนกันเป็นชั้นๆ แต่ละชั้นห่างกัน 15,000 โยชน์ โลกนรกมีทั้งหมด 8 ชุม ดังนี้

1.1 สลัญจิมหานรก คือ นรกที่ไม่มีวันตาย มีร่างกายเป็นๆ ตายๆ อยู่ตลอด เกณฑ์อายุของนรกขุมนี้ 500 ปีนรก (9 ล้านปีของมนุษย์โลก เท่ากับ วันหนึ่งกับคืนหนึ่งของนรกขุมนี้)

1.2 กาฬสุตตมหานรก คือ นรกที่ถูกลงโทษตามเส้นด้ายดำ เหล่าสัตว์นี้ถูกลงโทษโดยเอาด้ายดำมาตีเป็นเส้นเข้าตามร่างกาย แล้วใช้เลื่อยมาเลื่อยหรือใช้ขวานผ่า หรือใช้มีดกรีดตามเส้นด้ายดำ เกณฑ์อายุของนรกขุมนี้ 1,000 ปีนรก (36 ล้านปีมนุษย์โลก เท่ากับ วันหนึ่งกับคืนหนึ่งของนรกขุมนี้)

1.3 สังฆาฏมหานรก คือ นรกที่ได้รับทุกข์โทษโดยภูเขาสลับกดขยี้ร่างกายให้ได้รับทุกขเวทนา เหล่าสัตว์นี้มีร่างกายแปลกต่างกัน เช่น บางตนมีหัวเป็นสัตว์ มีตัวเป็นคน เป็นต้น เกณฑ์อายุของนรกขุมนี้ 2,000 ปีนรก (145 ล้านปีมนุษย์โลก เท่ากับ วันหนึ่งกับคืนหนึ่งของนรกขุมนี้)

1.4 ไร่รวมหานรก คือ นรกที่เต็มไปด้วยเสียงร้องครวญครางเพราะเปลวไฟอย่างสาหัส เกณฑ์อายุของนรกขุมนี้ 4,000 ปีนรก (234 ล้านปีมนุษย์โลก เท่ากับ วันหนึ่งกับคืนหนึ่งของนรกขุมนี้)

1.5 มหาไร่รวมหานรก (ชาลไร่รวมรก) คือ นรกที่เต็มไปด้วยเสียงร้องโอดโอยอย่างทรมานยิ่ง เกณฑ์อายุของนรกขุมนี้ 8,000 ปีนรก (9,216 ล้านปีมนุษย์โลก เท่ากับ วันหนึ่งกับคืนหนึ่งของนรกขุมนี้)

1.6 ตาปนมหานรก คือ นรกที่ทำสัตว์ให้เร่าร้อนด้วยการย่าง เกณฑ์อายุของนรกขุมนี้ 16,000 ปีนรก (184,212 ล้านปีมนุษย์โลก เท่ากับ วันหนึ่งกับคืนหนึ่งของนรกขุมนี้)

1.7 มหาตาปนมหานรก คือ นรกที่เต็มไปด้วยความเร่าร้อนจากไฟนรกเป็นที่สุด ไม่มีความร้อนในที่ไหนจักเปรียบปานกับความร้อนในนรกขุมนี้ได้ เกณฑ์อายุของนรกขุมนี้ ครึ่งอันตรกัป

1.8 อเวจีมหานรก คือ นรกที่ได้รับทุกข์โทษอย่างหนักที่สุดตลอดเวลา ไม่หนักบ้างเบาบ้างเหมือนนรกขุมอื่น เกณฑ์อายุของนรกขุมนี้ 1 อันตรกัป

มหานรกขุมใหญ่ทั้ง 8 ขุมดังกล่าว ไม่ได้ตั้งอยู่ในระดับเดียวกัน แต่อยู่ห่างกันมาก เรียกว่าขุมหนึ่งๆ เป็นอีกโลกๆ หนึ่งก็ได้ นอกจากนี้ มหานรกใหญ่แต่ละขุมมีนรกขุมเล็กที่เรียกว่า อสุสฺสฺสนรก ตั้งล้อมรอบอีก 4 ทิศๆ ละ 4 ขุม ซึ่งนรกขุมเล็กทั้ง 4 ประกอบด้วย

- 1) คุณนรก เป็นนรกที่เต็มไปด้วยหนอน คอยแพะกัดกินเนื้อสัตว์นรก
- 2) กุกกุฬนรก เป็นนรกที่เต็มไปด้วยเถาวัลย์ คอยเผาสัตว์นรก
- 3) อสิปัตตนรก เป็นนรกที่ต้องรับทุกข์โทษจากต้นมะม่วงนรก ที่ลมพัดใบร่วง

กลายเป็นดอกแทงกายหรือตัดขาดเป็นท่อนๆ

4) เวตรณีนรก เป็นนรกที่สัตว์นรกต้องรับทุกข์โทษจากน้ำเค็ม ที่มีเรือหนามเหล็ก สัตว์นรกทั้งหลายเมื่อได้เสวยทุกข์โทษในมหานรกและอสุสฺสฺสนรกดังกล่าวมาแล้ว หากเศษกรรมยังไม่สิ้น ก็จำต้องไปเสวยกรรมในนรกขุมบริวารอีกประเภทที่ชื่อว่า “ยมโลกนรก” ล้อมรอบทั้ง 4 ทิศๆ ละ 10 ขุม มีชื่อตามลำดับ ดังนี้

1) โลหกุมภินรก ได้รับทุกข์โทษในหม้อเหล็กขนาดใหญ่เท่าภูเขา ที่เต็มไปด้วยน้ำเดือด เพราะเคยทำบาปด้วยการจับสัตว์เป็นๆ ใส่หม้อน้ำร้อนจนตาย

2) สิมพลินรก ได้รับทุกข์โทษจากการปีนต้นจันทน์นรก ที่มีหนามเหล็กคมและร้อนเป็นไฟ เพราะเคยประพฤติล่วงละเมิดทางกาม

3) อสินขะนรก ได้รับทุกข์โทษจากการใช้เล็บมือเล็บเท้าตะกุยเนื้อของตน เพราะเป็นคนพาล ชอบลักขโมยสมบัติผู้อื่น

4) ตามโพทกะนรก ได้รับทุกข์โทษจากการนำทองแดงเดือดกรอกปาก เพราะเป็นคนมัวเมา ชอบดื่มสุราเมรัยเป็นนิสัย

5) โอโยคุฬะนรก ได้รับทุกข์โทษจากการแย่งกันกินก้อนเหล็กแดง เพราะมักสมมติตนเป็นคนใจบุญใจกุศล เทียวเรื่อยไร แล้วยกยอกเงินทำบุญของผู้อื่น

6) ปิสสกะปัพพตะนรก ได้รับทุกข์โทษจากการภูเขานรกขนาดใหญ่กลิ้งบดขยี้จนถึงแก่ความตาย แล้วฟื้นมารับทุกข์โทษใหม่ ก็เพราะเคยเป็นผู้ปกครองที่กดขี่ข่มเหงให้ราษฎรเดือดร้อน

7) ฐะสนนรก ได้รับทุกข์โทษจากการดื่ม น้ำ พอน้ำตกถึงท้องก็กลายเป็นแกลบลูกเป็นไฟ ไหม้อ้วยระภายใน เพราะเคยเป็นพ่อค้าพาณิชย์ที่คดโกง หลอกลายของเทียมแก่ผู้อื่น

8) สัตโลสิตะนรก ได้รับทุกข์โทษจากการเวียนว่ายตายเกิดในน้ำที่เย็นกว่าความเย็นทั้งหลาย เพราะเคยเป็นผู้มีจิตใจบาปหยาบช้า ไม่มีความเมตตา เป็นคนใจพาล

9) สุนชะนรก ได้รับทุกข์โทษจากหมากรกขนาดใหญ่และน่าเกรงกลัว 5 จำพวก คือ หมากรกดำ หมากรกขาว หมากรกเหลือง หมากรกแดง หมากรกต่าง ใส่ขบักสัตว์บาปอยู่ตลอดเวลา

10) ยันตปาสาณะนรก ได้รับทุกข์โทษจากการถูกกระแทกจากภูเขายนต์ทั้ง 2 ลูก เพราะเคยเป็นมนุษย์ใจบาป เหยียดตีว่าคูครอง และประพัตินอกใจ

ต่อมาเป็นนรกขุมพิเศษที่ตั้งอยู่นอกจักรวาลชื่อ “โลกันตนรก” อยู่ระหว่างโลกจักรวาล 3 โลก เหมือนดอกปทุมชาติ 3 ดอก ซึ่งบริเวณตรงช่องว่างนั้นมีความมืดมนยิ่งนัก แสงดาว แสงเดือน และแสงตะวันส่องไม่ถึง ดุจคนหลับตาในเดือนดับข้างแรม ฉะนั้น สัตว์ในโลกันตนรกนี้อดอยากมาก ใช้เล็บเกาขอบจักรวาลและห้อยโหนเหมือนค้ำควา อาศัยอยู่อย่างโดดเดี่ยว ครั้นตะกายไปถูกมือของกันเข้า ก็สำคัญว่าเป็นอาหาร จึงตะคุบกันกินเป็นอาหาร กระทั่งเปลือพลอยมือพลัดตกสู่ทะเลน้ำกรด จนสิ้นใจตายเพราะฤทธิ์น้ำกรด แล้วก็กลับฟื้นขึ้นมาป็นขอบจักรวาลและห้อยโหนอย่างไม่มีวันสิ้นสุด (พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), 2543)

**2. เปตติวิสัยภูมิ ภูมิเปรต หรือ เปรตอสุรกาย** หมายถึง ภูมิที่อยู่ของสัตว์ซึ่งปราศจากความร่าเริงสนุกสนาน แม้จะมีความทุกข์น้อยกว่าสัตว์นรก แต่ก็ยังเป็นผู้ท้อถอยจากความทุกข์อยู่มาก เหล่าสัตว์ในภูมิแห่งเปรตนี้ต้องทนทุกข์ทรมานเพราะความอดอยากหิวกระหายอย่างแสนสาหัส เปรตอสุรกายมีหลายจำพวก ดังนี้

2.1 เปรตเศษบาป หรือ เปรตขึ้นเนื้อ เคยเป็นมนุษย์มีอาชีพฆ่าโค ครั้นตายแล้วไปเกิดในขุมนรกอยู่นาน เมื่อหมดกรรมแล้ว แต่เศษกรรมยังมี จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตขึ้นเนื้อ

2.2 เปรตก้อนเนื้อ ในชาติก่อน เคยเป็นมนุษย์มีอาชีพฆ่านกขาย ครั้นตายแล้วไปเกิดในขุมนรกอยู่นาน เมื่อหมดกรรมแล้ว แต่เศษกรรมยังมี จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตก้อนเนื้อ

2.3 เปรตไม่มีผิวหนัง เคยเป็นมนุษย์มีอาชีพฆ่าแกะแล้วถลกหนังไปขาย ครั้นตายแล้วไปเกิดในขุมนรกอยู่นาน เมื่อหมดกรรมแล้ว แต่เศษกรรมยังมี จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตไม่มีผิวหนัง

2.4 เปรตมีขนเป็นดาบ เคยเป็นมนุษย์มีอาชีพฆ่าสุกรขาย ครั้นตายแล้วไปเกิดในขุมนรกอยู่นาน เมื่อหมดกรรมแล้ว แต่เศษกรรมยังมี จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตมีขนเป็นดาบ

2.5 เปรตมีขนเป็นหอก เคยเป็นมนุษย์มีอาชีพฆ่าเนื้อขาย ครั้นตายแล้วไปเกิดในขุมนรกอยู่นาน เมื่อหมดกรรมแล้ว แต่เศษกรรมยังมี จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตมีขนเป็นหอก

2.6 เปรตมีขนเป็นลูกธนู เคยมีอาชีพเพชฌฆาตฆ่าคน ครั้นตายแล้วไปเกิดในขุมนรกอยู่นาน เมื่อหมดกรรมแล้ว แต่เศษกรรมยังมี จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตมีขนเป็นลูกธนู

2.7 เปรตมีขนเป็นปฏัก เคยเป็นมนุษย์ใช้ปฏักทิ่มแทงฆ่าจนตาย ครั้นตายแล้วไปเกิดในขุมนรกอยู่นาน เมื่อหมดกรรมแล้ว แต่เศษกรรมยังมี จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตมีขนเป็นปฏัก

2.8 เปรตมีขนเป็นเข็ม เคยเป็นมนุษย์ผู้มีวาจาทุจริต ครั้นตายแล้วไปเกิดในขุมนรกอยู่นาน เมื่อหมดกรรมแล้ว แต่เศษกรรมยังมี จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตมีขนเป็นเข็ม

2.9 เปรตอันทาริ เคยเป็นมนุษย์มีอาชีพตัดสินอรรถคดีอย่างคดโกง ครั้นตายแล้วไปเกิดในขุมนรกอยู่นาน เมื่อหมดกรรมแล้ว แต่เศษกรรมยังมี จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตมีอันทะใหญ่

2.10 เปรตในหลุมคู เคยเป็นมนุษย์ผู้ประพฤติกามมิฉฉา ครั้นตายแล้วไปเกิดในขุมนรกอยู่นาน เมื่อหมดกรรมแล้ว แต่เศษกรรมยังมี จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตอยู่ในหลุมคู

2.11 เปรตกินคู เคยเป็นพราหมณ์ที่ถวายคูแด่พระภิกษุ ครั้นตายแล้วไปเกิดในขุมนรกอยู่นาน เมื่อหมดกรรมแล้ว แต่เศษกรรมยังมี จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตกินคู

2.12 เปรตหญิงไม่มีผิวหนัง เคยเป็นมนุษย์ผู้ประพฤตินอกใจสามี ครั้นตายแล้วไปเกิดในขุมนรกอยู่นาน เมื่อหมดกรรมแล้ว แต่เศษกรรมยังมี จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตหญิงไม่มีผิวหนัง

2.13 เปรตมั่งคุดิต เคยเป็นแม่มดอยู่ในพระนครราชคฤห์ ครั้นตายแล้วไปเกิดในขุมนรกอยู่นาน เมื่อหมดกรรมแล้ว แต่เศษกรรมยังมี จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตมั่งคุดิต

2.14 เปรตมีน้ำเหลืองไหล เคยเป็นพระอัครมเหสีที่สาธก้านเพลิงใส่หญิงร่วมพระสวามี ครั้นตายแล้วไปเกิดในขุมนรกอยู่นาน เมื่อหมดกรรมแล้ว แต่เศษกรรมยังมี จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตมีน้ำเหลืองไหล



2.15 เปรตหัวด้วน เคยเป็นเพศฆาตฆ่าผู้อื่น ครั้นตายแล้วไปเกิดในขุมนรกอยู่นาน เมื่อหมดกรรมแล้ว แต่เศษกรรมยังมี จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตหัวด้วน

2.16 เปรตบรรพชิต เคยเป็นพระภิกษุสามเณรที่ประพฤตินอกพระธรรมวินัย ครั้นตายแล้วไปเกิดในขุมนรกอยู่นาน เมื่อหมดกรรมแล้ว แต่เศษกรรมยังมี จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตบรรพชิต

ส่วน “เปรตมิจฉาภิภู” เป็นเปรตที่ตายจากมนุษย์แล้วตรงไปเกิดเป็นเปรต เหล่าเปรตตั้งแต่เปรตเศษบาปจนถึงเปรตมิจฉาภิภู ไม่สามารถรับส่วนบุญจากญาติมิตรได้ เพราะจิตใจยังไม่เลื่อมใสที่จะรับส่วนบุญของใคร ส่วนเปรตที่สามารถรับส่วนบุญได้เรียกว่า “เปรตปรทัตตูปชีวี” เพราะเปรตพวกนี้มีอกุศลเบาบาง จึงมีจิตยินดีที่จะอนุโมทนาส่วนกุศล

ข้อแตกต่างระหว่าง เปรต กับ อสุรกาย คือ เปตติวิสัยภูมิ ประสบทุกข์เวทนาเพราะความหิวโหยอาหาร ส่วน อสุรกายภูมิ ประสบทุกข์เวทนา เพราะกระหายน้ำ

บาปที่ให้เกิดเป็นเปรต คือ อกุศลกรรมบถ 10 ประการ ได้แก่

ก. กายทุจริต 3 คือ ฆ่าสัตว์ - ลักทรัพย์ - ประพฤติผิดในกาม

ข. วาจาทุจริต 4 คือ พูดเท็จ - พูดส่อเสียด - พูดคำหยาบ - พูดเพ้อเจ้อ

ค. มโนทุจริต 3 คือ โลภอยากได้ของเขา - พยาบาทปองร้าย - เห็นผิดจากคลองธรรม

ใครประพฤติกุศลกรรมมาก ก็ไปเสวยผลในนรกก่อน แล้วจึงมาเสวยเศษกรรมชั่วเป็นเปรตอสุรกาย แต่หากอกุศลกรรมเบา ก็ไม่ต้องผ่านแดนนรก ตรงไปเกิดเป็นเปรตอสุรกายในบัดดล

**3. ตีรจฉานภูมิ** หมายถึง โลกของสัตว์ที่มีความยินดีในเหตุสามประการ คือ กินนอน สืบพันธุ์ ไม่ต้องเสวยทุกข์เวทนาเหมือนสัตว์นรกและเปรตอสุรกาย เพราะสัตว์ในตีสจฉานมีอกุศลเบาบาง

อนึ่ง คำว่า ตีรจฉานภูมิ ยังมีความหมายอีกอย่างว่า “โลกของสัตว์ผู้ไปโดยขวาง” เพราะเหล่าสัตว์ในภูมินี้เวลาจะไปไหนมาไหนต้องอยู่ตามขวาง อยู่ตามยาว ต้องคว่ำอกไป เช่น เนื้อ หมู หมา เป็ด ไก่ เป็นต้น นอกจากร่างกายจะขวางแล้ว จิตใจก็ยังขวางอีกด้วย คือ ขวางจากมรรคผลนิพพาน เพราะถึงจะมีใจที่ประเสริฐแค่ไหน มีบารมีเพียงไร ก็ไม่สามารถบรรลุมรรคผลนิพพานในเดียรจฉาน ภูมิได้ เพราะเป็นสัตว์ที่จัดอยู่ในอบายภูมิ ไม่อาจบรรลุอมต

สมบัติได้ ทำได้สูงสุดเพียงสวรรค์สมบัติเท่านั้น สัตว์เดียรัจฉาน มีอยู่ 4 ประเภท ได้แก่ ประเภทที่ไม่มีเท้า ไม่มีขา ได้แก่ งู ปลา ไส้เดือน เป็นต้น ประเภทที่มีขา 2 ขา มีเท้า 2 เท้า ได้แก่ แร้ง กานกตะกรุม ไก่ เป็ด เป็นต้น ประเภทที่มีขา 4 ขา มีเท้า 4 เท้า ได้แก่ หมา แมว ช้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น และประเภทที่มีขามากกว่า 4 ขาขึ้นไป ได้แก่ มด ปลวก กิ้งกือ ตะเข็บ ตะขาบ เป็นต้น ตีรัจฉานภูมิเป็นภูมิที่ใกล้ชิดกับมนุษยภูมิเป็นที่สุด จึงทำให้มนุษย์มองเห็นสัตว์เดียรัจฉานเป็นตัวเป็นตนและสามารถอยู่ร่วมกันได้ ชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์เดียรัจฉานกล่าวย่อๆ ดังนี้

ก. สถานที่ สัตว์ในเดียรัจฉานภูมิอยู่ไม่เป็นที่ ไม่มีที่อยู่โดยเฉพาะ เทียวไป-มาทั่วพื้นปฐพี

ข. ความเป็นอยู่ สัตว์ในเดียรัจฉานภูมิมีความเป็นอยู่ลำบากยากเข็ญ เพราะมีภัยรอบด้าน ดำรงชีวิตด้วยความยากลำบาก

**4. มนุสสภูมิ (มน = ใจ อุตส = สูง ภูมิ = ที่อาศัย)** หมายถึง โลกที่อาศัยแห่งสัตว์ผู้มีใจสูง ได้แก่ โลกมนุษย์อันเป็นที่อาศัยอยู่แห่งมนุษย์เราเอง ที่ว่ามนุษย์เป็นผู้มีใจสูงนั้น ก็เพราะกล้ำหาญในการประกอบทั้งกุศลกรรมและกุศลกรรม ในกรณีแห่งกุศลกรรม สามารถกระทำได้ตั้งแต่บาปที่มีโทษเล็กน้อย จนกระทั่งถึงบาปที่มีโทษสูงสุด อาทิ มนุษย์ก็สามารถหาได้ตั้งแต่สัตว์เล็กๆ เช่น กุ้ง ปู ปลา ไปจนถึงสัตว์ใหญ่ๆ ที่เป็นเจ้าป่า เจ้าไพร เช่น เสือ สิงห์ กระทิง หรือแม้แต่ฆ่ามนุษย์ด้วยกัน ไม่เว้นแม้กระทั่งบิดามารดา ครูบาอาจารย์ อันเป็นอนันตริยกรรมได้ ในกรณีแห่งกุศลกรรม สามารถที่จะกระทำความดีได้อย่างยอดเยี่ยม อาทิ ให้อาหาร รักษาพยาบาล บำเพ็ญภาวณา ครั้นถึงพุทธกาลที่มีสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาอุบัติตรัสรู้ในโลก ก็ทรงเป็นมนุษย์ในมนุสสภูมินี้ ก่อนจะทรงสั่งสอนมนุษย์ผู้เป็นสาวกทั้งหลายให้กล้ำบำเพ็ญวิปัสสนาภาวณา จนกระทั่งสำเร็จเป็นโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี และอรหัตต์ ก็มีย่อมมากมายในมนุสสภูมิ รวมถึงพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้มาตรัสรู้แต่ลำพังพระองค์เดียว ในกาลที่โลกว่างจากพระพุทธศาสนา ก็อุบัติในมนุสสภูมินี้เช่นกัน

ชีวิตความเป็นอยู่ของเหล่ามนุษย์ในมนุสสภูมิมี 4 จำพวก ได้แก่ บุคคลผู้มีดีมาแล้ว มีดีไป บุคคลผู้มีดีมาแล้วสว่างไป บุคคลผู้สว่างมาแล้วมีดีไป และบุคคลผู้สว่างมาแล้วสว่างไป

เรื่องกรรมเป็นปัญหาใหญ่ที่ส่งผลให้มนุษย์โลกได้รับกรรมไม่เหมือนกัน บางคนดี บางคนบ้า บางคนร้ายวุ่น บางคนยากจน บางคนมีปัญหา บางคนโง่เขลา ก็เนื่องจากกรรมที่

เหล่ามนุษย์เคยทำไว้ไม่เท่ากัน และเป็นตัวแบ่งแยกให้คนทั้งปวงแตกต่างกัน ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้

**5. เทวภูมิหรือโลกของทวยเทพ** หมายถึง โลกที่อยู่อาศัยแห่งสวรรค์ซึ่งเป็นทิพย์ เพราะบุญกุศลที่ได้สร้างไว้จะนำส่งให้มาอุบัติในเทวโลก การเกิดจะมีรูปร่างเป็นทิพย์ ตั้งอยู่ในวัยหนุ่มสาวเป็นเทพบุตร-เทพธิดาในทันที ส่วนจะตั้งอยู่ในฐานะเป็นเทพยดาที่มีวิมานเป็นของตนเอง หรือเป็นบาทบริจาริกาขององค์เทพองค์อื่น ก็แล้วแต่ปริมาณกรรมดีที่เคยทำไว้ ปวงทวยเทพในแดนสุขาวดีมีรูปโฉมเป็นทิพย์ส่องสว่างไปทั่วเทวโลก โภชนาหารก็เป็นทิพย์ แม้แต่อุปัทวันตรายใดๆ หรือศาสตราวุธต่างๆ ก็ไม่สามารถเบียดเบียนเทพยดาได้ สรีระกายาบริสุทธิ์จะเนรมิตกายให้ใหญ่และเล็กเท่าใดก็ได้ เช่น การเนรมิตกายให้เล็กเพื่อสะดวกแก่การสดับพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เทวภูมิมี 6 ชั้น ดังนี้

1. จาตุมหาราชิกาเทวภูมิ คือ ภูมิที่อยู่แห่งท้าวจาตุมหาราชทั้ง 4 มีเทพนครอยู่ถึง 4 เทพนคร แต่ละเทพนครมีป้อมปราการที่ประดับด้วยสัตว์รัตนะแก้ว มีปราสาทแก้วที่มีพื้นเป็นแผ่นทองคำ มีสระโบกขรณีซึ่งน้ำใสยิ่งกว่าแก้ว มีดอกไม้ธูปเทียนพรหม มีรุกขชาติที่มีผลอันโอชะรสให้เหล่าชาวสวรรค์ได้ชื่นชมอยู่ตลอดเวลา (50 ปีของมนุษย์ เท่ากับราตรีหนึ่งกับวันหนึ่งของเทวดาชั้นนี้)

ทางไปสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา คือ ประกอบกรรมอันเป็นบุญเป็นกุศล เช่น ให้ทาน รักษาศีล เป็นต้น ดังในทานสูตร ว่า “สารีบุตร ในการให้ทานเช่นนั้น บุคคลผู้ให้ทานอย่างมีใจเยื่อใย ให้ทานอย่างมีจิตผูกพัน ให้ทานอย่างมุ่งหวังสิ่งสมบุญ ให้ทานด้วยคิดว่า ‘เราละโลกนี้ไปแล้วจักบริโภคมลทานนี้’ เขาให้ทานนั้นแล้ว หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดร่วมกับพวกเทวดาชั้นจาตุมหาราช”

2. ดาวดึงสเทวภูมิ (ชั้นไตรตรังษ์) คือ ภูมิเป็นที่อยู่แห่งทวยเทพ 33 องค์ แดนสวรรค์นี้ตั้งอยู่บนจอมเขาสินธูราชบรรพต ปราสาทปราสาทล้วนเป็นทิพย์ แวดล้อมด้วยปราการแก้วทิพย์ ประตูกำแพงแก้วมีเสียงเปิด-ปิดประตูที่ไพเราะยิ่ง ปราสาทที่มีชื่อเสียงที่สุดคือ ไพชนนตปราสาทพิมาน เพราะเป็นที่ประทับอยู่แห่งสมเด็จพระอมรินทราบหาราช ผู้เป็นใหญ่สูงสุดในดาวดึงส์ (100 ปีของมนุษย์ เท่ากับ ราตรีหนึ่งกับวันหนึ่งของเทวดาชั้นนี้) เจดีย์ที่มีชื่อเสียงเลื่องลือทั้งในชั้นดาวดึงส์ คือ “พระเกศาจุฬามณีเจดีย์” เพราะเป็นที่บรรจุสิ่งสำคัญอันหาค่ามิได้ 2 อย่าง คือ

1. พระเกศโมลีแห่งพระพุทธองค์ สมเด็จพระอมรินทราบาราช ทรงนำผอบทองคำมา  
รองรับพระเกศโมลีของพระพุทธองค์เมื่อครั้งทรงอธิษฐานก่อนออกผนวช

2. พระบรมธาตุเขี้ยวแก้วเบื้องขวาของพระพุทธองค์ ที่ได้มาเมื่อครั้งถวายพระเพลิง  
พระพุทธสรีระ ซึ่งท่านโศภนพราหมณ์ได้แยกพระเขี้ยวแก้วนี้ออกจากพระบรมสารีริกธาตุส่วน  
อื่น โดยซ่อนไว้ในผ้าโพกศีรษะ ก่อนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุที่เหลือออกเป็น 8 ส่วน ถวายเหล่า  
กษัตริย์ต่อไป ฝ่ายสมเด็จพระอมรินทราบาราชผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ได้อัญเชิญพระเขี้ยวแก้ว  
เบื้องขวาจากผ้าโพกศีรษะของพราหมณ์เผ่าลงสู่ผอบทองคำทิพย์อีกทอดหนึ่ง แล้วทรงนำมา  
ประดิษฐาน ณ พระเกศจุฬามณีเจดีย์

ทางไปดาวดึงส์สวรรค์ คือ สร้างบุญกุศลเป็นเสบียง พยายามทำตนให้เป็นคนมี  
ศีลธรรม ดังในทานสูตร ว่า “สารีบุตร ในการให้ทานนั้น บุคคลไม่ควรมีความหวังให้ทาน ไม่มีจิต  
ผูกพันในผลแห่งทานแล้วให้ทาน ไม่มุ่งการสั่งสมให้ทาน ไม่ได้ให้ทานด้วยความคิดว่า ตายไป  
แล้ว เราจักได้ส่วยผลทานนี้ แต่ให้ทานด้วยความคิดว่า การให้ทาน เป็นการกระทำที่ดี เขาผู้  
นั้นให้ทานด้วยอาการอย่างนี้แล้ว เมื่อทำกาลกิริยาตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่ง  
เทวดาทั้งหลายในชั้นดาวดึงส์สวรรค์”

3. ยามาเทวภูมิ คือ ภูมิเป็นที่อยู่แห่งสมเด็จพระสุยามเทวอิราช สวรรค์ชั้นนี้ไม่  
ปรากฏแสงพระอาทิตย์และพระจันทร์ เพราะอยู่สูงกว่าพระอาทิตย์และพระจันทร์มากมานัก  
การจกักรู้กลางคืนได้ก็ด้วยจากดอกไม้ทิพย์ที่หุบลง หากเห็นดอกไม้ทิพย์บานก็แสดงว่าเป็นเพล  
รุ่งกลางวัน (200 ปีของมนุษย์ เท่ากับ ราตรีหนึ่งกับวันหนึ่งของเทวดาชั้นนี้)

ทางไปสวรรค์ชั้นยามา คือ ต้องพยายามอดส่ำสำหรับสร้างบุญกุศลเป็นเสบียง เป็นผู้  
กมลสันดานหนักแน่นไปด้วยกุศล ไม่หวั่นไหวในการบำเพ็ญบุญ ดังในทานสูตร ที่ว่า “บุคคล  
บางคนในโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีล  
มีประมาณยิ่ง แต่ไม่จัดแจงบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเกิด  
ร่วมกับเทวดาชั้นยามา”

4. ตุสิตาเทวภูมิ คือ ภูมิเป็นที่อยู่ของแห่งสมเด็จพระท้าวสันดุสิตเทวอิราช สวรรค์ชั้นนี้  
มีปราสาททั้งดงามมาก ปวงเทพเจ้ารู้บุญรู้ธรรมเป็นอย่างดี มีจิตยินดีต่อการสดับรับฟัง  
พระธรรมเทศนายิ่งนัก เพราะท้าวสันดุสิตเทวอิราชเป็นผู้รู้ธรรมะแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัม  
พุทธเจ้าเป็นอันมาก ในดุสิตสวรรค์นี้ เป็นที่สถิตแห่งเทพบุตรผู้เป็นโพธิสัตว์ ซึ่งมีโอกาสสำเร็จ

เป็นองค์สมเด็จพระสัมพุทธเจ้าในอนาคต และเป็นที่ประทับแห่งสมเด็จพระศรีอริยเมตไตรย พระโพธิสัตว์ผู้จักได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตอันตรงกับที่ 13 นี้ ทั้งสองพระองค์มักได้รับ เทวโองการ ให้เป็นองค์แสดงธรรมโปรดเหล่าเทพในดุสิตสวรรค์นี้ ยิ่งไปกว่านั้น สวรรค์ชั้นนี้เป็น ที่สถิตของเทพบุตร ที่เคยเสวยชาติเป็นพระนางสิริมหามายา พระพุทธมารดาแต่ปางบรรพ์อีกด้วย (400 ปีของมนุษย์ เท่ากับราตรีหนึ่งกับวันหนึ่งของเทวดาชั้นนี้)

ทางไปสวรรค์ชั้นดุสิต คือ ต้องวิริยะสร้างบุญกุศลเป็นเสปียง มีกมลสันดานชอบ สดับตรับฟังพระธรรมเทศนา เพื่อบรมปัญญาให้ผ่องใส น้อมใจประกอบกุศลกรรม ไม่ประมาทในวัยและชีวิต เช่น บำเพ็ญทานและรักษาศีลเป็นเนืองนิตย์ ในบุญกิริยาวัตรสูตร ว่า “บุคคลบางคนในโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตรที่สำเร็จด้วยทานมีปริมาณยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตรที่สำเร็จด้วยศีลมีปริมาณยิ่ง แต่ไม่จัดแจงบุญกิริยาวัตรที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเกิดร่วมกับเทวดาชั้นดุสิต”

5. นิมมานรดีเทวภูมิ คือ ภูมิเป็นที่อยู่แห่งสมเด็จพระนิมิตเทวอิราช เป็นภูมิที่ยินดีในกามคุณารมณ์ที่พึงเนรมิตได้ตามใจ (800 ปีของมนุษย์ เท่ากับราตรีหนึ่งกับวันหนึ่งของเทวดาชั้นนี้)

ทางไปสวรรค์ชั้นนิมมานรดี คือ ต้องอุตสาหะสร้างกองบุญให้ยิ่งใหญ่ อบรมจิตใจให้บริสุทธิ์ มีใจสมบูรณ์ด้วยศีล และมีวิริยะในการบริจาคทานเป็นอันมาก ดังในทานมัทพลสูตร “สาริบุตร ในการให้ทานนั้น บุคคลไม่มีความหวังให้ทาน ไม่มีจิตใจผูกพันในผลแห่งทานแล้วให้ทาน ไม่มุ่งการสั่งสมให้ทาน ไม่ได้ให้ทานด้วยความคิดว่า เราหุงหากินได้ แต่สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหลาย ไม่ได้หุงหากิน เราหุงหากินได้ จะไม่ให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ผู้ไม่หุงหากิน ย่อมเป็นการไม่สมควร แต่ให้ทานด้วยคิดว่า เราจักเป็นผู้จำแนกแจกทาน เช่นเดียวกับ ทานถวายทั้งหลาย คือ ทานอัฐกถาณี ทานวามกถาณี ทานวามเทวถาณี ทานเวสสามิตรถาณี ทานยมทัคคถาณี ทานอังคีรสถาณี ทานภารทวาทถาณี ทานวาเสฏฐถาณี ทานกัสสปถาณี ทานภคฺคาณี เขาผู้นั้นให้ทานด้วยอาการอย่างนี้แล้ว เมื่อทำกาลกิริยาตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาทั้งหลายในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี”

6. ปรนิมิตตวสวัตติเทวภูมิ คือ ภูมิเป็นที่อยู่แห่งสมเด็จพระปรนิมิตตวสวัตติเทวอิราช และสมเด็จพระปรนิมิตตมารอิราช เป็นเทพนครที่มีทั้งแดนเทพและแดนมาร มีเขตแดน

กัน เหล่าเทพดาเสวยปณิตสุขมากกว่าสวรรค์ชั้นอื่นๆ (1,600 ปีของมนุษย์ เท่ากับราตรีหนึ่งกับวันหนึ่งของเทวดาชั้นนี้)

ทางไปสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ต้องสร้างกุศลให้ยิ่งใหญ่ อบรมจิตให้สูง บำเพ็ญใจให้ถูกต้อง เพราะว่าผลแห่งทานและศีลอันสูงยิ่งเท่านั้นที่จะบันดาลให้อุบัติในชั้นนี้ ดังในทานสูตร “สารีบุตร ในการให้ทานนั้น บุคคลไม่ควรมีความหวังให้ทาน ไม่มีจิตผูกพันในผลแห่งทานแล้ว ให้ทาน ไม่มุ่งการสั่งสมให้ทาน ไม่ได้ให้ทานด้วยความคิดว่า เราจักเป็นผู้จำแนกแจกทาน เช่นเดียวกับญาติทั้งหลาย แต่กาลก่อนคือท่านอัฐกฤดาธิ์ ท่านวามกฤดาธิ์ ท่านวามเทวฤดาธิ์ ท่านเวสสคามิตฤดาธิ์ ท่านยมทัคคฤดาธิ์ ท่านอังคีรสฤดาธิ์ ท่านภราทวาชฤดาธิ์ ท่านวาเสฏฐฤดาธิ์ ท่านกัสสปฤดาธิ์ ท่านภคฤดาธิ์ ดังนี้ แต่เขาให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตของเราจะเลื่อมใส จะเกิดความปลื้มใจและโสมนัส เขาผู้นั้น ให้ทานด้วยอาการอย่างนี้แล้ว เมื่อทำกาลกิริยา ตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาทั้งหลาย ในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี”

**6. พรหมภูมิ** หมายถึง ที่อยู่ของผู้มีความปรารถนาจะพ้นจากกิเลสอันสลาย ซึ่งมีทั้งสี่ปาดาบส โยคีฤาษีพระภิกษุสามเณรที่บำเพ็ญสมณภาวนาจนได้สำเร็จฉะฉาน ครั้นถึงกาลกิริยาตายจากมนุษย์โลก ก็ตรงไปอุบัติ ณ พรหมโลก ตามอำนาจแห่งฌานที่ตนบรรลุ พระพรหมผู้วิเศษล้วนแต่บุรุษเพศทั้งสิ้น โดยมีฉานสมบัติเป็นอาหารทิพย์ มีสรีระร่างกายหน้าตากลมเกลี้ยงสวยงาม มีรัศมีออกจากกายรุ่งเรืองกว่าแสงพระอาทิตย์และพระจันทร์หลายเท่า เกศเกล้าประดับด้วยขลุ่ย เสาวยบรมสุขอยู่ ณ พรหมโลกทราบจนกว่าจะสิ้นอายุ พรหมภูมิมียุทธหลายประเภท แต่ละประเภทอยู่ห่างกัน 5,508,000 โยชน์ คือ

1. พรหมปาริสาชชาภูมิ เป็นที่อยู่ของท้าวมหาพรหม มีคุณวิเศษจากการเจริญสมณธรรมฐานจนบรรลุปฐมฌาน (ขั้นต้น) เสาวยปณิตสุข 1 ใน 3 แห่งมหากัป
2. พรหมบุโรหิตาภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่เป็นบุโรหิตของท้าวมหาพรหม มีคุณวิเศษจากการเจริญสมณธรรมฐานจนบรรลุปฐมฌานชั้นมัชฌิมะ (ขั้นกลาง) เสาวยปณิตสุขครึ่งมหากัป
3. มหาพรหมภูมิ เป็นที่อยู่แห่งพระพรหมผู้ยิ่งใหญ่ มีคุณวิเศษจากการเจริญสมณธรรมฐานจนบรรลุปฐมฌานขั้นปณิตะ (ขั้นสูงสุด) เสาวยปณิตสุข 1 มหากัป

อนึ่ง พรหมโลก 3 ชั้นแรก ตั้งอยู่ ณ ระดับพื้นที่ระดับเดียวกัน แต่แยกเป็น 3 เขต

4. ปรีตตภาภูมิ เป็นที่อยู่แห่งพระพรหมผู้มีรัศมี มีคุณวิเศษจากการเจริญสมณธรรมฐานจนบรรลุตุนิยมานขึ้นปรีตตะ (ชั้นสามัญ) เสวยปณีสสุข 2 มหาภัก

5. อัปปมาณาภาภูมิ เป็นที่อยู่แห่งพระพรหมผู้มีรัศมีรุ่งเรืองหาประมาณมิได้ มีคุณวิเศษจากการเจริญสมณธรรมฐานจนบรรลุตุนิยมานขึ้นมัชฌิมะ (ชั้นปานกลาง) เสวยปณีสสุข 4 มหาภัก

6. อาภัสราภูมิ เป็นที่อยู่แห่งพระพรหมผู้มีประกายรุ่งโรจน์แห่งรัศมีนานาแสง มีคุณวิเศษจากการเจริญสมณธรรมฐานจนบรรลุตุนิยมานขึ้นปณีสสุ (ชั้นประณีสสุสูงสุด) เสวยปณีสสุข 8 มหาภัก

อนึ่ง พรหมโลกชั้นที่ 4 - 6 นี้ ตั้งอยู่ ณ พื้นที่ระดับเดียวกัน แต่แยกเป็น 3 เขต

7. ปรีตตสุภาภูมิ เป็นที่อยู่แห่งพระพรหมผู้มีความสง่างามแห่งรัศมี มีคุณวิเศษจากการเจริญสมณธรรมฐานจนบรรลุตุนิยมานขึ้นปรีตตะ (ชั้นสามัญ) เสวยปณีสสุข 16 มหาภัก

8. อัปปมาณสุภาภูมิ เป็นที่อยู่แห่งพระพรหมผู้มีความสง่าสวยงามแห่งรัศมีมาก มีคุณวิเศษจากการเจริญสมณธรรมฐานจนบรรลุตุนิยมานขึ้นมัชฌิมะ (ชั้นปานกลาง) เสวยปณีสสุข 32 มหาภัก

9. สุภิกขินาภูมิ เป็นที่อยู่แห่งพระพรหมผู้มีรัศมีนานาพรรณ มีคุณวิเศษจากการเจริญสมณธรรมฐานจนบรรลุตุนิยมานขึ้นปณีสสุ (ชั้นสูงสุด) เสวยปณีสสุข 64 มหาภัก

อนึ่ง พรหมโลกชั้นที่ 7 - 9 นี้ ตั้งอยู่ ณ พื้นที่ระดับเดียวกัน แต่แยกเป็น 3 เขต

10. เวทฬุณภูมิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมผู้ได้รับผลแห่งฌานกุศลอย่างไพบุลย์ เสวยปณีสสุข 500 มหาภัก

อนึ่ง ผลแห่งฌานกุศลที่ส่งผลให้อุบัติในพรหมโลก 9 ชั้นแรกนั้น ไม่เรียกว่ามีผลไพบุลย์เต็มที่ เพราะเหตุผลตามสภาพธรรม ดังนี้

ก. เมื่อคราวโลกถูกทำลายด้วยไฟนั้น 4 ชั้นแรก ก็ถูกทำลายไปด้วย

ข. เมื่อคราวโลกถูกทำลายด้วยน้ำนั้น 6 ชั้นแรก ก็ถูกทำลายไปด้วย

ค. เมื่อคราวโลกถูกทำลายด้วยลมนั้น ทั้ง 9 ชั้นแรก ก็ถูกทำลายไปด้วย

11. อสัณฺณิสตตภาภูมิ คือ ที่อยู่แห่งพระพรหมผู้ไม่มีสัณฺณิยา อุบัติขึ้นด้วยอำนาจแห่งวิราคภาวนา สถิตยอยู่ในพรหมโลกนี้เฉพาะรูป แต่ไม่มีจิตและเจตสิก มีคุณวิเศษจากการเจริญสมณธรรมฐานจนสำเร็จจุดตถฌานอันเป็นรูปฌานชั้นสูงสุด เสวยปณีสสุข 500 มหาภัก

อนึ่ง เวทีผลาภูมิและอัสถุญีสัตตาวาสนิตั้งอยู่ระดับเดียวกัน แต่อยู่ห่างกันมาก ส่วน สุทธาวาสนิ เป็นพรหมโลกที่ต่างจาก 11 ชั้นแรก เพราะเป็นที่อยู่ของพระพรหมอนาคามี ผู้มีความบริสุทธิ์ในบรรดาพรหมทั้งปวง ส่วนผู้ที่ทรงคุณวิเศษอื่นแม้จะสำเร็จฌานวิเศษ เพียงใดก็อุปบัติในสุทธาวาสนิไม่ได้ สุทธาวาสนินี้ตั้งอยู่เป็นชั้น แต่ละชั้นห่างกัน 5,508,000 โยชน์ มี 5 ชั้น

12. อวิหาสุทธาวาสนิ คือ ที่อยู่อันบริสุทธิ์แห่งเหล่าพระพรหมอนาคามี ซึ่งไม่ละทิ้งจากสมบัติทิพย์จนกว่าจะครบกำหนด พรหมในภูมินี้มีกิเลสอยู่ในจิตน้อยมาก เพราะเคยสำเร็จเป็นพระอนาคามีในพระพุทธศาสนามาแล้ว เสวยปณิตสุข 1,000 มหากัป

13. อตปาสุทธาวาสนิ คือ ที่อยู่อันบริสุทธิ์แห่งเหล่าพระพรหมอนาคามี ผู้ที่อุปบัติในภูมินี้มีแต่ความสงบร่มเย็น เพราะเข้าฌานสมาบัติอยู่เสมอ สำเร็จเป็นพระอนาคามี อริยบุคคลได้ด้วยวิธีวิริยนิทรีย์ เสวยปณิตสุข 2,000 มหากัป

14. สุทสสาสุทธาวาสนิ คือ ที่อยู่อันบริสุทธิ์แห่งเหล่าพระพรหมอนาคามี ผู้บริบูรณ์ด้วยประสาทจักขุ ทิพจักขุ ฌมจักขุและปัญญาจักขุ เพราะเคยอุทสาหะจำเรญุตติยมรรควิปัสสนากรรมฐานจนได้สำเร็จเป็นพระอนาคามีด้วยวิธีสตินทรีย์ เสวยปณิตสุข 4,000 มหากัป

15. สุทสสิสุทธาวาสนิ คือ ที่อยู่อันบริสุทธิ์แห่งเหล่าพระพรหมอนาคามีผู้มีความเห็นแจ่มใสในประสาทจักขุ ทิพจักขุ ปัญญาจักขุ เห็นชอบในสภาวะธรรม เพราะเคยจำเรญวิปัสสนากรรมฐานจนบรรลุตติยมรรคเป็นพระอนาคามีอริยบุคคลด้วยวิธีสมาธิทรีย์ เสวยปณิตสุข 8,000 มหากัป

16. อกนิฏฐสุทธาวาสนิ คือ ที่อยู่อันบริสุทธิ์แห่งเหล่าพระพรหมอนาคามีผู้ทรงคุณวิเศษโดยไม่ได้เป็นรองกัน พระเจดีย์ที่เป็นสัญลักษณ์แห่งการเคารพพระพุทธศาสนาชื่อ “ทุสสะเจดีย์” เหล่าพรหมมีกิเลสฐลิติน้อยมาก เพราะเคยเจริญวิปัสสนากรรมฐานจนบรรลุตติยมรรค เป็นพระอนาคามีด้วยวิธีปัญญินทรีย์ ฉะนั้น ท่านพระพรหมอนาคามีที่อุปบัติในอกนิฏฐพรหมโลกนี้ มีคุณสมบัติพิเศษยิ่งกว่าพระพรหมทั้งหลาย หากพระพรหมอนาคามีในสุทธาวาสพรหมแรกทั้ง 4 ยังมิได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์และดับขันธเข้าสู่พระปรินิพพานแล้ว ครั้นสิ้นพรหมอายุขัย ก็จะต้องมาสำเร็จเป็นพระอรหันต์ และดับขันธเข้าสู่พระปรินิพพานใน



อภินิหารสุทธาวาสพรหมโลกนี้ กล่าวได้ว่า อภินิหารสุทธาวาสนี้เป็นพรหมโลกที่มีศีลคุณ สมาธิคุณ ปัญญาคุณ อย่างล้นเหลือยิ่งกว่าพรหมโลกชั้นอื่น เสวยปณิตสุข 16,000 มหากัป

อนึ่ง พรหมโลกชั้นที่ 1 ถึง 16 เป็นรูปพรหมที่มีรูปเป็นทิพย์ เห็นได้โดยทิพย์วิสัยเท่านั้น

17. อากาสนัญญายตนภูมิ คือ ที่อยู่แห่งเหล่าพระพรหมผู้วิเศษที่อาศัยอากาศ บัญญัติเป็นอารมณ์ เป็นพระพรหมวิเศษที่ยังมีจิตใญ่อยู่ เสวยสุขปณิตสุขด้วยภาวะไม่มีรูป 20,000 มหากัป

18. วิญญานัญญายตนภูมิ คือ ที่อยู่แห่งเหล่าพระพรหมผู้วิเศษที่อาศัยวิญญาน บัญญัติเป็นอารมณ์ เป็นรูปพรหมที่ปฏิสนธิด้วยวิญญานัญญายตนวิบากจิต เสวยปณิตสุข 40,000 มหากัป

19. อากิญจัญญายตนภูมิ คือ ที่อยู่แห่งเหล่าพระพรหมผู้วิเศษที่อาศัยนัตถิภาว บัญญัติเป็นอารมณ์ เป็นรูปพรหมที่ปฏิสนธิด้วยอากิญจัญญายตนวิบากจิต เสวยปณิตสุข 60,000 มหากัป

20. เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ คือ ที่อยู่แห่งเหล่าพระพรหมผู้วิเศษที่เกิดจาก ฌานที่อาศัยความประณีตเป็นอารมณ์ เป็นรูปพรหมที่ปฏิสนธิด้วยเนวสัญญานาสัญญายตนวิบากจิต มีอายุยืนนานด้วยอำนาจแห่งรูปฌานที่ 4 สูงสุดที่ตนได้บำเพ็ญมา เสวยปณิตสุข 84,000 มหากัป

อนึ่ง ปฏิปทาให้เกิดในพรหมโลก เป็นอานิสงส์แห่งภาวนาเท่านั้น

**7. โลกุตตรภูมิ** หมายถึง ภูมิที่พ้นจากโลก ซึ่งเป็นผลแห่งการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน โดยหนทางที่นำไปสู่โลกุตตรภูมิ คือ พระนิพพาน อันเป็นอมตธรรมซึ่งสำคัญสูงสุดในพระพุทธศาสนา สมเด็จพระมิ่งมงกุฎสัมพุทธศากยมุนีโคตมบรมครู ทรงตั้งพระทัยจะรื้อชนสัตรเข้าไปสู่แดน พระนิพพานอมตสุขเป็นประการสำคัญ คณนาได้ 4 อสงไขยกับเศษอีก 100,000 มหากัป

ปฏิปทาเพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ตามที่องค์พระธรรมเสนาบดีสารีบุตร มหาเถรเจ้าได้ตอบข้อสงสัยของขัมพูชาทกปริพาชก ให้แจ้งซึ่งพระนิพพานว่า “ผู้มีอายุ อริยมรรคอันประกอบด้วย องค์ 8 ประการ คือ 1) สัมมาทิฐิ = ความเห็นชอบ 2) สัมมาสังกัปปะ = ความดำริชอบ 3) สัมมาวาจา = วาจาชอบ 4) สัมมากัมมันตะ = การงาน

ชอบ 5) สัมมาอาชีวะ = เลี้ยงชีพชอบ 6) สัมมาวายามะ = พยายามชอบ 7) สัมมาสติ = ตั้งสติชอบ 8) สัมมาสมาธิ = ตั้งใจชอบ อริยมรรคนี้แลเป็นมรรคา เป็นปฏิปทาเพื่อกระทำพระนิพพานนั้นให้แจ้ง”

## วิเคราะห์คัมภีร์ภูมิวิลาสินี : เครื่องเตือนใจให้อยู่ในพุทธโอวาท

หนังสือภูมิวิลาสินี เป็นหนังสือทรงคุณค่าทางพระพุทธศาสนาและมีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตของคนไทยอีกเล่มหนึ่ง เพราะกล่าวถึงเรื่องราวของภูมิต่างๆ ตั้งแต่नรกภูมิ จนถึงพรหมภูมิ ซึ่งอธิบายถึงเหตุปัจจัยที่จะไปเกิดในภูมินั้นๆ อย่างละเอียด แต่ละภูมิช่วยขัดเกลาจิตใจผู้คนในสังคมได้เป็นอย่างดี แต่เนื้อหาในแต่ละบทยังแฝงไว้ด้วยพระธรรมคำสอนที่ทรงคุณค่ายิ่ง จะเห็นได้ว่า เจตนาของการให้ทานมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อผลกรรมที่จะได้รับในภพภูมิหน้า ความทุกข์ทรมานแห่งประชาสัตว์โดยเฉพาะในนรกภูมิและเปรตวิสัยนั้นหาได้เปรียบ เพราะสัตว์ทั้งหลายจะทุกข์ทรมานจนตาย แต่ก็จะมี “กรรม” พัดมาแล้วทำให้สัตว์นรกฟื้นมีชีวิตอีกครั้ง เพื่อชดใช้กรรม จนกว่าจะสิ้นสุด “กรรม” ของตน พระผู้มีพระภาคได้เปรียบเทียบความทรมานของสัตว์นรกไว้ว่า “เปรียบเทียบโจรผู้ถูกลงโทษทัณฑ์ให้ถูกแขวนด้วยหอก 100 เล่ม ในเวลาเช้า ถูกแทงอีก 100 เล่ม ในเวลากลางวัน และถูกแทงอีก 100 เล่ม ในเวลาเย็น ความทรมานจากการที่ถูกหอกถึง 300 เล่ม ทีมแทงนั้นเปรียบได้กับแผ่นหินขนาดเท่าฝ่ามือ ส่วนความทรมานในนรกภูมินั้นเปรียบดังภูเขาหิมพานต์ทั้งลูก เมื่อเปรียบเทียบแล้ว ความทุกข์ทรมานจากการถูกหอก 300 เล่มทีมแทงนั้น ย่อมไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยวเมื่อเทียบกับความทรมานในขุมนรก”

เหตุแห่งการอุบัติในเดรัจฉานภูมิก็เพราะกระทำอกุศลกรรมบถ 10 ไว้ เดรัจฉานนั้นทำกรรมน้อยกว่าเปรตหรืออสุรกาย ส่วนการได้เกิดเป็นมนุษย์ก็เพราะเป็นสัตว์ที่มีใจสูงที่ฝึกฝนการทำกุศล แต่ก็กลัวที่จะทำกุศลได้ด้วยเช่นกัน ส่วนในเทวภูมินั้นเป็นที่อยู่แห่งผู้มีสมาธิวิริยะที่บรรลุมรรคผล ตั้งแต่ชั้นพระโสดาบันขึ้นไปจนถึงพระอนาคามี มีความยาวนานแตกต่างกันตามกำลังแห่งฌานของอริยบุคคลชั้นนั้นๆ ฉะนั้น การเวียนว่ายตายเกิดเพื่อไปเกิดในภพภูมิใดๆ นั้น เป็นสิ่งที่ประชาสัตว์ในมนุษยภูมิสามารถกำหนดเองได้ เมื่อรู้มูลเหตุแห่งสังสารวัฏ ก็ต้องระงับด้วยการเจริญสมถกรรมฐาน เพื่อการเข้าถึงแก่นธรรมะและยุติการเวียนว่ายตายเกิดด้วยการเน้นที่ “กรรมปัจจุบัน” เพราะแก่นแท้ของคติพุทธเน้นถึงความสำคัญของ “ปัจจุบัน”

เพราะปัจจุบันเกี่ยวโยงกับอดีตและอนาคต กล่าวคือ กรรมที่ทำในปัจจุบันอาจแบ่งเบาความทุกข์ของกรรมในอดีตและจะส่งผลดียิ่งขึ้นในอนาคต อดีตนั้นกระทำไปแล้วก็ให้ผลเป็นปัจจุบัน จะกลับไปแก้อดีตเป็นเรื่องเป็นไปไม่ได้ แต่ปัจจุบันต่างหากที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นโอกาสในการสร้างเหตุ กล่าวอีกนัยหนึ่ง หากใครอยากไปดี ไปทางสว่าง ไปทางที่สบาย เป็นสุข ก็ให้มันเป็นคนดี ทำความดีในปัจจุบันให้มากที่สุด จงดำเนินชีวิตตามครรลองแห่งพระพุทธโฆสาวาท เพราะเป็นการเจริญรอยตามพุทธบัญญัติที่ให้ผลได้ไม่จำกัดกาลอย่างแท้จริง ผู้เขียนขอเสนอแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้ใจบริสุทธิ์ใน 3 วิธี ดังนี้

1. การเจริญสติ เป็นการฝึกสติให้เกิดขึ้นกับตนเอง เพื่อป้องกันความผิดพลาด คนที่มีสติย่อมประสบผลสำเร็จในการทำงาน และการศึกษาเล่าเรียน
2. การสวดมนต์ ช่วยทำให้จิตมีสมาธิ จิตสงบ และมีความสำคัญต่อการภาวนา
3. การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ เป็นการฝึกจิตให้ผ่องใสด้วยการฝึกสมาธิ เพื่อขัดเกลาจิตใจให้สงบนิ่ง และเกิดจิตที่บริสุทธิ์ในบั้นปลาย

แนวคิดเรื่องนรกสวรรค์หรือสวรรค์ในอนรกในใจ สามารถพิสูจน์ได้ด้วยการเจริญตามแนวพุทธโฆสาวาททั้ง 3 ได้แก่ ทำดี ละชั่ว ทำใจให้บริสุทธิ์ นับเป็นวิชาอันประเสริฐที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบ พร้อมนำมาโปรดเหล่าเวไนยสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ โดยเริ่มต้นจากวิชาสติปัญญา 4 ที่ต้องลงมือปฏิบัติเองด้วยตนเอง จึงจะมีสติรู้ กาย เวทนา จิต ธรรม ในปัจจุบันขณะ เมื่อมีสติรู้ เมื่อสติคมชัดเข้า ก็จะมีสติรู้กายนี้ใจนี้ เห็นพระไตรลักษณ์ก็เท่ากับเห็นทุกข์ เห็นโทษภัยในวัฏสงสารก็เท่ากับเห็นอนาคต แล้วจะเห็นคำตอบเรื่องนรกสวรรค์ ก็สามารถหาคำตอบได้เองแบบรู้แจ้งด้วยปัญญา เพียงแค่มีสติอยู่กับปัจจุบันขณะของกายนี้ใจนี้ให้มากที่สุด

## สรุป

คัมภีร์ภูมิวิลาสินี ทำให้ทราบรายละเอียดของสวรรค์และนรกแต่ละขุม รู้เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดเป็นเทพหรือสัตว์นรกในแต่ละชั้น นับเป็นเครื่องเตือนใจมนุษย์ที่มุ่งส่งเสริมให้บุคคลสร้างกรรมดี ละเว้นความชั่ว เพราะทุกข์โศกในขุมนรกนั้นน่ากลัวมากเกินกว่าจะเอาชีวิตไปเสี่ยง ฉะนั้น การได้เป็นส่วนหนึ่งในมนุษยสภานี้ นับเป็นโชคติมหาศาล เพราะเป็นภูมิที่ช่วยให้มนุษย์มีโอกาสเลือกประกอบกรรมใดๆ ก็ได้ สามารถเลือกคติเลือกที่จะไปได้ สามารถสร้างกรรมได้ด้วยตนเอง หากทำดีก็จะขึ้นไปเสวยสุขเพียงส่วนเดียวในสวรรค์ หากทำชั่วก็รับทุกข์

โทษในนรกภูมิเพียงส่วนเดียวเช่นกัน ดังนั้น การได้อุบัติในมนุษยสภูมิ ณ ปัจจุบันนี้ ถือเป็นกุศล  
ผลบุญที่เหล่ามนุษย์สามารถเลือกวิถีทางได้ด้วยตนเอง เป็นความได้เปรียบที่จะแผ้วทางไปสู่คติ  
อันปรารถนาที่ปราศจากการเวียนว่ายตายเกิด ปราศจากอวิชชาความไม่รู้ในอริยสัจ 4

## เอกสารอ้างอิง

พร เสวิกุล. (2556). พระพุทธเจ้าสอน HOWTO. กรุงเทพมหานคร : พรีเมียร์เวิร์ค.

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร). (2543). ภูมิวิลาสินี. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

พระมหาปรม โสภาโส (ทองคำ). (2541). “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (ปรัชญา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2541.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2558). สอนทางนิพพาน. กรุงเทพมหานคร : มติชน จำกัด.